

Gazdik Gyula

Politikai folyamatok, választási cunami a posztmubáráki Egyiptomban

A tanulmány a hatalom csúcsán 2011 februárjában bekövetkezett választástól a maratoni parlamenti választások végéig elemzi az elmúlt egy esztendő egyiptomi politikai folyamatait. Ennek során kitér az „arab tavasz” néhány sajátosságára, a posztmubáráki átmenet alkotmányjogi kereteire, az „alkotmány feletti elvekre”, a belpolitikai polarizáció erősödésére, a választási törvényre, a főbb politikai csoportosulások programjaira. Bemutatja a tavaly novemberben kezdődött választási folyamat jelentős iszlamista sikert hozó eredményeit, s megvizsgálja ezek kihatásait.

A tizennyolc napja tartó, szünni nem akaró tiltakozó demonstrációk hatására az immár három évtizede az ország élén álló Hoszni Mubárákot az egyiptomi hadsereg 2011. február 11-én távozásra kényszerítette. A tunéziai Ben Ali után ő volt a második térségbeli vezető, akit a közel-keleti/észak-afrikai (MENA) régióban immár egy esztendeje tartó átalakulás, az „arab tavasz” elsodort. A vihar keltette hullámok, melyek azóta más térségbeli országokat is elértek, elsősorban olyan köztársasági berendezkedésű államokban vezettek a hatalmi építmény megrendüléséhez, ahol a vezetés szellemi arculatára a múlt századi arab nacionalizmus gyakorolt meghatározó befolyást. Az egykor hatalmas tömegeket mozgósító irányzat és a hozzá kapcsolódó értékek, amelyek a kairói rezsim számára az ötvenes évektől vezérfonalként szolgáltak, mára már igen csak megfakultak.

A modernizációs kudarcok, a neopatrimoniális hatalomgyakorlás, a globalizáció kihatásai következtében jelentkező ellenreakció az iszlám szerepét a mindennapokban és a politikai identitást tekintve is felerősítette az egész régióban. A keletkezett űrbe benyomuló politikai erők közül több érintett állam-

ban a szunnita irányzathoz tartozó Muszlim Testvérek (MT) vált a legnagyobb vonzerővel rendelkező szereplővé. A térség egyik legrégebbi vallási alapon nyugvó politikai szervezetének átütő sikere láttán egyes elemzők „arab tavasz” helyett az „MT tavaszáról” írtak. A 2008-ban kezdődő nemzetközi gazdasági és pénzügyi válság következtében az elszegényedés, a társadalmi polarizáció a MENA-térség számos országában fokozódott. Ez a folyamat a karitatív tevékenységre hangsúlyt helyező, az iszlám elveivel összhangban álló modernizációt, a pluralizmus tiszteletben tartását, a nyugati társadalmak „káros hatásaitól mentes”, fejlett civilizáció létrehozását ígérő szerveződés vonzerejét növelte. Az MT a története korai szakaszára jellemző radikális felfogáson túllépő eszmei platformja az iszlám mellett nacionalista, liberális értékelemeket is tartalmaz. A társadalom átfarmálását, politikai filozófiájuk megvalósítását a fokozatosság elve alapján képzelik el. Az irányzat térségbeli hatalmi menetelése a posztwashingtoni konszenzus beköszöntének időszakára esik, amikor a liberális elvekre épülő modernizáció felemás eredményei miatt a periférikus, félperiférikus társadalmakban az

állam szabályozó szerepe, a tőkepiac ellenőrzése, bizonyos szociálpolitikai aspektusok érvényesítése jóval nagyobb szerepet kap, mint korábban. Az MT az „arab tavasz” kezdetétől aktív szerepet játszott a nacionalista rezsimiek megdöntésére irányuló megmozdulásokban, s a kapcsolódások mellett sok vonatkozásban szemben áll a síita befolyás növekedésével együtt járó iráni hatalmi szándékokkal.

Az „arab tavasz” kihatásai a térségbeli hatalmi status quóban is módosulásokhoz vezettek: Törökország befolyása növekedett, Izrael izolációja erősödött, Irán expanziója megtorpant, az Egyesült Államok terrorizmus elleni háborúban megtépázott tekintélye tovább hanyatlott. Washington legfőbb stratégiai céljának, akárcsak a múltban, jelenleg is az itteni nyersanyagforrásokhoz való hozzájutást, a katonai, piaci pozíciók biztosítását tekinti. Az ezt veszélyeztető ambíciók semlegesítése most elsősorban az iráni hatalmi törekvések elleni fellépést jelenti. Amerika ebben első számú térségbeli szövetségese, Izrael mellett főképp a gazdag öböl menti szunnita arab államokra támaszkodik. Az „arab tavasz” egyben vízválasztó az Egyesült Államok regionális politikájában: Washington elfogadja, hogy az MT, az általa létrehozott csoportosulások a térség több államában fontos belpolitikai szereplők, akár kormánytényezők is legyenek.

A struktúrákba integrálódó iszlamista csoportok jelentős támogatást kapnak az arab olajmonarchiáktól, közülük is elsősorban Katartól, Szaúd-Arábiától és az Egyesült Arab Emírségektől. Ehhez azonnal hozzá kell tenni, hogy a kapcsolat eléggé összetett: a szaúdi és emírségi vezető körök például az MT törekvéseit bizalmatlanul kezelik, biztosítékokat követelnek a szerveződés által ösztönzött „forradalom exportjával” szemben. Ez utóbbiak a sza-lafiták, Katar pedig az MT fő támogatója.

A „arab tavasz” egyáltalán nem mellékes tényezője, hogy a nyugati és az öböl menti tőke erősen érdekelt a térségbeli piaci pozíciók politikai változások nyomán bekövetkező újraelosztásában.

Az arab térségben zajló folyamatokra nagy hatást gyakorolnak az Egyiptomban zajló fejlemények. Az itteni átmenet fontos fordulópontját jelentő parlamenti választásokon a mandátumok döntő hányadát iszlamista csoportosulások szerezték meg. Az arab világ legnépesebb és legnagyobb kulturális kisugárással rendelkező államában aratott győzelem Tunézia és Marokkó után néhány hónap leforgása alatt az irányzathoz tartozó politikai erők harmadik, egyúttal leglátványosabb sikere volt. Ennek okait elemezve az alábbiakban a tanulmány az egyiptomi választásokhoz vezető út főbb politikai összetevőit vizsgálja.

A posztmubáraki átmenet alkotmányjogi keretei

A kairói őrsegváltás után kezdődő átmeneti korszakban a hatalom centrumába a Fegyveres Erők Legfelső Tanácsa (FELT) került. Korábban az államfő irányítása alatt álló, Mubárak lemondásában kulcsszerepet játszó 19 tagú testület élére a védelmi és hadiipari miniszter került. Mohamed Huszein Tantávi tábornok ideiglenesen az államelnöki teendők gyakorlását is átvette. A katonai tanács által ezekben a napokban kiadott dokumentumok közül az átmeneti időszak teendőit a legrészletesebben a február 13-án közzétett ötödik kommuniké tartalmazta, amely bejelentette a parlament alsó- és felsőházának, a Népi Gyűlésnek és a Konzultatív (Súra) Tanácsnak a felosztatását, a hatályos alaptörvény felfüggesztését. A dokumentum a további intézkedések között említette, hogy bizottságot állítanak fel az alkot-

mánymódosítás előkészítésére, valamint sor kerül a parlamenti és elnökválasztás megtartására. Hangsúlyozta, hogy tiszteletben tartják az ország nemzetközi kötelezettségeit. A katonai vezetők bejelentették, hogy az átmeneti időszakban a testület rendeleti úton fog kormányozni, s hat hónapig, vagy a parlamenti és elnökválasztásokig fogja az ország ügyeinek irányítását ellátni.

A Mubárák eltávolítása után megjelent értékelő írások egy része a január 25-én kezdődő eseményeket a hatalmi hierarchia élén bekövetkező változás alapján nem kis túlzással forradalomnak tekintette. A perspektívákat illetően egyes szerzők a „mubárákizmus Mubárák nélkül”-i szenáriót, a korábbi rendszer kozmetikai változtatásokkal történő folytatódását vizionálták. A FELT számos tagjától ugyan elvileg nem állt távol az ilyen szándék, de az adott körülmények között a hadsereg szerepének megőrzése csakis a politikai játéktér kiszélesítésén keresztül volt elképzelhető.

Maguk az alkotmányjogi változások két lépcsőben történtek, amelynek során először az 1971-es alaptörvény ellenzéki politikai erők által leginkább kritizált rendelkezéseinek módosítására került sor. Ezek közül is fontos volt a 77. cikkely megváltoztatása, amely a köztársasági elnök hivatali idejét hatról négy évre csökkentette, s az addigi korlátlan újraválasztás helyett csak a ciklus egyszeri megismétlését tette lehetővé. Sokak kívánságának tett eleget a 179. cikkely eltörlése, amely a köztársasági elnököt felhatalmazta arra, hogy a terrorista cselekedet elkövetésének vádjával illetett polgári személyek ügyét akár katonai bíróság elé is utalja. Az alkotmányozás szempontjából figyelemreméltó volt a 189. cikkely kiegészítése, amely többek között előírta, hogy a létrejövő parlament működése megkezdését követően hat hónapon belül alkotmányozó gyűlést nevezzen ki az új alaptörvény kidolgozására.

A kilenc pontból álló csomagot a 2011. március 19-én tartott népszavazáson hagyták jóvá, melyen a részvétel 41, a támogatottság 80 százalékos volt. Az elfogadott változtatások az átmeneti időszak legális kereteihez elégtelenek voltak. Ha így marad, akkor a módosítások elfogadása után reaktiválni kellett volna a február 13-án felfüggesztett alkotmányt. Ebben az esetben a FELT is befejezhette volna politikai működését, mivel egy ilyen testület közjogi funkcionálására az 1971-es alaptörvény nem adott lehetőséget. A katonák a népszavazás után is azt mondták, hogy a korábbi alkotmány a módosítások ellenére sem érvényes, ami zavart keltett. Az egész procedura egyetlen célt szolgált: megakadályozta, hogy a választások előtt az új alaptörvény kidolgozása napirendre kerüljön. A csomagban szereplő 189. cikkely módosításának jóváhagyása a sorrendet el is döntötte. Ebben a kérdésben a hadsereg és az MT közös hullámhosszon volt. A voksolás egyben jól érzékeltette, hogy a társadalmon belül kisebbségben vannak azok az erők, amelyek a korábbi centralizált rendszer gyors lebontását, a demokratizálás átfogóbb térnyerését szorgalmazzák. Ezek közé tartoztak a jobb módú családok, az iszlamisták térnyerésétől tartó keresztények, a megmozdulásokban jelentős szerepet vállaló fiatalok szerveződései, valamint a liberális politikai erők egy része. A módosítással egyetértő többség a struktúra részleges átalakítását, a „mielőbbi konszolidációt” támogatta. Ezek közé tartozott többek között a legszervezettebb ellenzéki erőt alkotó MT, amelynek érdeke volt a parlamenti választások mielőbbi megtartása.

A FELT átmeneti korszakban betöltött szerepének erősítése, távlati érdekeinek megalapozása, az MT irányába tett politikai gesztusok egyaránt jelen voltak az átmeneti időszak politikai viszonyainak legális

keretet adó, március 30-án közreadott „alkotmányos deklarációban”. A társadalmi nyilvánosság teljes kizárásával összeállított, 63 cikkelyből álló dokumentum számos rendelkezést szó szerint átvett az 1971-es alkotmányból. Megtalálhatók voltak benne a népszavazáson módosított rendelkezések, sőt az is kiderült, hogy a FELT a felfüggesztett alaptörvény több más pontját is módosította. Az „ideiglenes alkotmány” 2. cikkelye az 1971-es dokumentumhoz hasonlóan az iszlámot államvallásnak, de az iszlám jogot a törvénykezés „alapvető forrása” helyett „legfőbb forrásának” nyilvánította. A politikai pártokról szóló korábbi alkotmányos rendelkezés tiltotta a „vallásra való hivatkozással”, vallási alapon, valamint nemi és származási diszkrimináción alapuló szerveződések létrejöttét. A deklaráció 4. pontja már csak a vallási, a faji és származási alapon álló csoportosulások politikai tevékenységének tilalmáról beszélt. Ez például annyit jelentett, hogy korábban nem pusztán az MT, hanem egy általa politikai célzattal létrehozott csoportosulás sem indulhatott volna a választásokon, most azonban ez utóbbi lehetővé vált. Az „ideiglenes alkotmány” biztosította az alapvető szabadságjogokat és bejelentette, hogy a köztársasági elnök vezetésével Nemzetvédelmi Tanácsot fognak felállítani. A dokumentum hosszan foglalkozott a képviselő-testületek jogállásával, összetételével. Ezzel kapcsolatban a dokumentum 33. cikkelye hangsúlyozta, hogy a Népi Gyűlés a megválasztása után azonnal megkezdi a törvénykezéssel, a közpolitikával kapcsolatos felhatalmazásainak az ellátását. A kompetenciák konkrét felsorolásánál azonban a dokumentum csak három területet: a fejlesztéspolitika fő irányainak meghatározását, a költségvetést, a végrehajtó hatalom felügyeletét jelölte meg. A FELT politikai szerepét legitimáló 56. cikkely leszögezte,

hogy a testület jogosult az ország irányítására. Ebből adódóan törvényeket hozhat és opponálhat, megszabhatja a költségvetés irányait, kinevezheti és elmozdíthatja a kormány tagjait, a katonai és polgári tisztviselőket. Összehívhatja és elhalaszthatja a parlament alsó- és felsőházának üléseit, dönt a kinevezett képviselők személyéről, a külfölddel szemben képviseli az államot, nemzetközi szerződéseket írhat alá. A FELT-nek „hatalmában áll” az államfői teendők ellátásával a testület vezetőjét vagy egy tagját megbízni. A 60. cikkely – a módosított 189. cikkely vonatkozó részét kiegészítve – kimondta, hogy a Népi Gyűlés és a Súra Tanács megválasztása után a FELT a kinevezett képviselők kivételével hat hónapon belül összehívja a két ház együttes ülését abból a célból, hogy „létrehozzák” a 100 tagú alkotmányozó gyűlést. Ennek a testületnek az új alaptörvény elkészítésére hat hónap áll a rendelkezésére, s a dokumentumot annak elkészülte után 15 napon belül népszavazásra bocsátják.

Noha megjelölték a képviselő-testület kompetenciáit, nem lehetett tudni, hogy a széles körű felhatalmazással rendelkező katonai tanács a gyakorlatban e területeken nem fogja-e keresztezni a parlament szándékait. Ez különösen érvényes volt a költségvetésre. Hasonlóképp nem volt egyértelműen leszögezve, hogy az alkotmányozó testületet a parlament jelöli-e ki, vagy egy betervezett listát fog elfogadni.

A politikai polarizáció erősödése, az „alkotmány feletti elvek”

A politikai instabilitás az alkotmányos deklaráció nyilvánosságra kerülése után felerősödött. Április elején újabb megmozdulássorozat kezdődött, amelynek fő ösztönzője a Mubárak megbuktatásában jelentős sze-

repet vállaló, az átalakulás felgyorsítását követelő Forradalmi Ifjúsági Koalíció (FIK) volt. A hatóságok eljárást kezdeményeztek a megmozdulások szervezői ellen, de ezzel párhuzamosan április 13-án Mubárákot és két fiát vizsgálati fogságba vetették. Három nappal később pedig a Legfelső Adminisztratív Bíróság elrendelte a korábbi domináns parlamenti csoportosulás, a Nemzeti Demokrata Párt (NDP) feloszlását. A lépéssel a mubáráki rendszer egyik fontos tartópillére tűnt el a politikai színtérről.

Az NDP kiiktatása után két jelentősebb szervezett erő maradt a politikai porondon: a hadsereg és az MT. Viszonyukat az átmeneti korszak kezdetétől a kölcsönös gyanakvással kísért együttműködés, illetve a politikai szembenállás váltakozása jellemezte. Ennek az összetett kapcsolatnak a kezdetei még Mubárák utolsó napjaira nyúltak vissza, amikor Omár Szulejmán akkori alelnök dialógust kezdeményezett az ellenzéki politikai erőkkel. Az MT képviselőivel több titkos találkozót is tartott, melyeken arra kérte őket, hogy vonják vissza az utcáról a támogatóikat, cserébe politikai lehetőségeik kiszélesítését ígérte. Az erről született állítólagos megállapodás Mubárák és Szulejmán távozása után is megmaradt.

A szervezeten belül a katonákkal való együttműködést többen is a múlt tapasztalataiból kiindulva, gyanakodva kezelték. A parlamenti szerepvállalásra készülő MT vezetői lépten-nyomon igyekeztek elhatárolódni egy teokratikus vagy ahhoz közel álló alternatívától. A különböző oldalról megnyilvánuló bizalmatlanságot azzal is próbálták leszerelni, hogy többször is elismételték: nem töreksenek sem az elnöki tisztség, sem a parlamenti többség megszerzésére. A mozgalom ifjúsági szervezetének számos képviselője a vezetést azért bírálta, mivel nem gyakorol kellő nyomást a katonákra a reformok felgyorsítása érdeké-

ben. Az MT 2010-ben megválasztott vezetője, Mohamed Badie, aki a nemzetközi mozgalom első számú irányítója is volt, ebben a kérdésben óvatosságot tanúsított. A katonákhoz hasonlóan az MT vezetése sem azonosult a FIK radikalizmusával, ezért számos fiatal aktivista elhagyta a csoportosulást, s új pártot hoztak létre.

Az MT belpolitikai aktivizálódása miatti aggodalmak eloszlátására a katonai vezetők többször is kijelentették, hogy Egyiptom sohasem lesz egy „Irán vagy Gáza”. A FELT egyrészt felhasználta az MT befolyását, másrészt a „sakkban tartására” is törekedett. Az „oszd meg és uralkodj” klasszikus elvét alkalmazva ebben nem pusztán a különböző színezetű mérsékelt szekuláris erőkre igyekezett támaszkodni, hanem az MT-nél jóval radikálisabb platformot képviselő szalafita csoportosulások előtt is felhúzta a sorompót. Az sem volt ellenére, hogy a feloszlott NDP helyi potentátjai pártokat hozzanak létre. A szekuláris csoportok érdeke a parlamenti választások minél későbbi megtartása volt, s úgy vélték, hogy ez lehetőség ad a bázisuk erősítésére.

A belpolitikai küzdőtéren újabb frontot nyitott a FELT „alkotmány feletti elvekről” július 12-én nyilvánosságra hozott tervezte. Amíg a deklaráció a FELT átmeneti időszakra szóló hatalmát legitímálta, addig az újabb dokumentum bizonyos demokratikus alapelvek mellett a hadsereg fajsúlyos szerepét bebetonozta volna. Ezt a törekvést Tantávi tábornoknak az 1952-es forradalom 59. évfordulója alkalmából, július 23-án elmondott beszéde is alátámasztotta. A FELT vezetője emlékeztetett arra, hogy az akkori célok között szerepelt egy szilárd alapokon nyugvó demokrácia, valamint egy erős nemzeti hadsereg létrehozása. A forradalom szem előtt tartotta más népek érdekeit, s aktív támogatást nyújtott az antikolonialista harcukhoz. Tan-

távi hangsúlyozta a nép szerepét a január 25-én kezdődő eseményekben, de azonnal hozzátette, hogy a hadsereg ehhez a fellépéshez támogatást és védelmet nyújtott. A forradalom eltelt fél évében jelentős változások történtek, s a kihívások a nemzeti egység erősítését igénylik. Beszédének legfontosabb, a jövőre vonatkozó részében kifejtette, hogy modern civil társadalmat fognak kialakítani, de jelezte, hogy a hadsereg, a biztonsági és igazságügyi intézmények a tabutémák közé tartoznak. Egyáltalán nem zavarta, hogy a modern civil társadalommal egyáltalán nem fér össze, hogy az említett szférák a demokratikus kontroll alól kikerüljenek. Ráadásul mindezek mellett a gazdaságot is a nemzetbiztonság fontos elemének nevezte. Megerősítette a demokratizálási folyamat korábban bejelentett menetrendjét: e szerint először parlamenti választásokra, az alkotmány kimunkálására, majd köztársaságielnök-választásra kerül sor. Külpolitikai kérdéseket érintve fontos feladatnak nevezte a közel-keleti békefolyamat támogatását. E mellett a külpolitikai prioritások közül két relációt – az arabközi együttműködést és az afrikai államokkal történő kapcsolatépítést – emelte ki. Tantávi végül aláhúzta: eltökéltek abban, hogy a hadsereget erősítik, mivel annak továbbra is a nemzet védőpajzsának kell lennie.

A tábornok egyrészt a hadsereget ért támadások ellensúlyozása, másrészt jövőbeni politikai befolyásának biztosítása miatt hangsúlyosan szolt a hadsereg történelmi szerepéről. A katonák által létrehozott rendszer hat évtizedéről szinte egyetlen kritikus mondat sem hangzott el. A január 25-ét követő hetek megmozdulásai során életüket vesztett tüntetők emléke előtti főhajtás, a fiatalok kiállásának dicsérete kevéssé tudta leplezni, hogy a FELT vezetője kényszeredetten viszonyul a tör-

ténelem által napirendre tűzött változásokhoz. A Tantávi által említett tabuterületek ellenőrzésének biztosítása a katonai vezetők háttérbe vonulása után csakis egy általuk elfogadott, szélesebb jogkörrel rendelkező köztársasági elnöki intézményen keresztül volt elképzelhető. Számukra fontos volt, hogy az alkotmány valamilyen formában lehetőséget adjon a hadsereg előjogainak, a demokratikus alapelveknek az érvényesítésére. Ez utóbbit az iszlamista előretörés miatt aggódó szekuláris politikai erők egy is része szorgalmazta. Nem volt mindegy, hogy az alkotmányozó testület milyen összetételű lesz: a parlamenti erőviszonyok vagy más szempontok alapján lesz kijelölve. A tervezet és a beszéd ellen több csoport tiltakozott, de minden ilyen akciót felülmúlt a szalafiták július 29-én tartott Tahrir téri erődemonstrációja.

Az „alkotmány feletti elvekről” augusztus 14-én a pártoknak előterjesztett tervezetet az iszlamisták mellett több liberális csoportosulás is elutasította. A dokumentum ezt követően többször is átdolgozásra került, november elsején egy újabb, három részből álló változat vált ismertté. Ez a tervezet többek között kimondta, hogy az Egyiptomi Arab Köztársaság civil, demokratikus állam, amely tiszteletben tartja a jogállamiság, a pluralizmus elveit. Az iszlám államvallás, az iszlám jog a törvénykezés alapvető forrása. A szuverenitás a néphez tartozik, a demokratikus berendezkedés a hatalmi ágak szétválasztásán alapul. A tervezet egyik vitatott eleme a hadsereg szerepével foglalkozott. E szerint a hadsereg nem pusztán az ország biztonságának, hanem az alkotmányos rendnek is a védelmezője. A FELT egyedül kompetens a fegyveres erőket érintő összes kérdésben, beleértve a katonai költségvetést és a vonatkozó törvények előzetes jóváhagyását. A dokumentum a deklarációhoz hasonlóan a köztársasági elnök

vezetésével Nemzetvédelmi Tanács felállítását javasolta, amely az ország biztonságával összefüggő összes kérdésben kompetens lett volna. A másik vitatott elem az alkotmányozó nemzetgyűlés összetételére vonatkozott: a FELT a létrehozandó 100 főnyi testületből 80 tagot a parlamenten kívüli politikai erők, így a vallási, szakmai, érdekvédelmi, civil szervezetek, a tudományos élet, a hadsereg és a rendőrség képviselői közül kívánt kinevezni.

Az „alkotmány feletti elvek” tehát ki akarták venni az alkotmányozást a megválasztandó parlament kezéből, garantálták a főbb szekuláris politikai értékeket, s a hadsereget sok vonatkozásban a korábbi törökországi modellhez hasonló helyzetbe hozták volna. A katonai vezetők számára a hadsereg költségvetésének tabutémává nyilvánítását nem pusztán a katonai, hanem a rendkívül kiterjedt gazdasági érdekek védelme is diktálta.

A tervezet, melyet az iszlamisták és több más párt is elutasított, a november 18-án kezdődő összetűzések kiváltó oka lett. A megmozdulásoknak 42 halálos és több mint 2000 sebesült áldozata volt. Az október 9-i „Maspero-incidens” után rövid időn belül ez volt második kritikus helyzet, amely a hadsereg tekintélyét csorbította. A főként szalafita tüntetők a dokumentum visszavonását, a katonai uralom végét, 2012 áprilisáig megtartandó elnökválasztást követeltek. A több oldalról érkező nyomás hatására a katonák elálltak attól a terüktől, hogy az alkotmányozás folyamatát közvetlenül is szabályozzák. Az indirekt befolyásolás útjára tértek át, ügyelvén arra, hogy a főbb kártyalapok továbbra is a kezükben maradjanak.

A politikai váltás részeként november 25-én bejelentették, hogy a válság miatt leköszönt Eszám Saraf helyett a FELT Kamál Ganzúrit nevezte ki az újonnan létrehozandó

„nemzeti megmentés kormányának” élére. Az Amerikában tudományos fokozatot szerzett veterán politikus 1996–1999 között már egyszer ellátta a miniszterelnöki funkciót. A kormány hivatalba lépésekor, december 7-én kiadott rendeletében a katonai tanács vezetője Ganzúrit a hadsereg és igazságszolgáltatás kivételével államfői kompetenciákkal ruházta fel. Megbízatása a választások, az új alkotmány megalkotásának és az elnökválasztás lebonyolításának idejére szólt. Az új átmeneti struktúra részét alkotta a politikai pártok képviselőiből, az elnökjelöltekből, kulturális és más közéleti személyiségekből álló 30 tagú Tanácsadó Testület (TT) december 8-án történt felállítása. Fő feladatuként jelölték meg, hogy tanácsokkal segítse a FELT munkáját a rendeletek megalkotásában, nemzetközi egyezmények előkészítésében. Közvetlen feladata az elnökválasztás szabályainak, illetve az alkotmányozó nemzetgyűlés tagjai kiválasztásával kapcsolatos szempontok kidolgozása volt.

A testület megalakítását megelőző napon a FELT egyik tagja nemzetközi sajtókonferencián kijelentette, hogy a megválasztásra kerülő egyiptomi parlament nem lesz hű tükörképe a nemzetnek. Ezért az alkotmányozó gyűlés tagjait a kormánynak és a TT-nek is jóvá kell hagynia. Moktar el-Molla vezérőrnagy egyértelműen leszögezte, hogy a hadsereg költségvetése továbbra is tabutéma marad, de nem volt világos, hogy ezt hosszabb távon is a parlamenttől elzárt területnek tartja-e. A tábornok közölte, hogy az alkotmányozás 2012. áprilisban fog elkezdődni, a tervezetet júniusban népszavazásra bocsátják, s még e hónapban megtartják az elnökválasztást. Utána a hadsereg már „nem avatkozik a politikába”. Azt is kijelentette, hogy ez a menetrend azért lett így megállapítva, hogy „bizonyos csoportok” ne határozhassák meg

évtizedekre az ország politikai jövőjét. Az MT politikai szervezete Molla nyilatkozata után közölte, hogy nem vesz részt a TT munkájában, mivel a végső szót az alkotmányról a FELT fogja kimondani. A testületben az FIK sem volt képviselve. A zavart növelte, hogy a TT üléséről kiadott első közlemény tagadta, hogy a testület fogja kiválasztani az alkotmányozó gyűlés tagjait, s leszögezte, hogy csak a parlament tagjainak van joguk kijelölni a testület tagjait.

Az ellentmondásos megnyilatkozások arra utaltak, hogy kérdés a hatalmi háttéralkuk részét képezi, s még távol van a megoldástól. A világ az időközben megkezdődött választásokra figyelt, amelynek a rendszere szintén éles vitákon keresztül formálódott.

A választási törvény megszületése

A választások lebonyolításának időpontját kezdettől bizonytalanság övezte annak ellenére, hogy az egyik fontos feltételt jelentő párttörvény módosítása már márciusban megtörtént. E szerint egy pártot nem lehet vallási, osztály-, földrajzi hovatartozás alapján szervezni, tevékenysége során tartózkodnia kell mindenfajta diszkriminációtól. A szerveződésnek nem lehet katonai-félkatonai szervezete, tagja nem lehet olyan, aki az igazságszolgáltatásban, fegyveres testületeknél, diplomáciai szolgálatban, közigazgatási ellenőrző szervnél dolgozik. Egy párt alakításához legalább tíz kormányzóságból egyenként minimum 300, összességében 5000 leendő tag aláírása volt szükséges. A csoportosulás működését bírói testület engedélyezheti, a szerveződés külföldről anyagi támogatást nem kaphat.

A FELT 2011. február 28-án bejelentette, hogy a parlamenti voksolásra júniusban, az

elnökválasztásra pedig valamikor a nyár hátralevő részében kerül sor. Az alkotmánymódosról rendezett népszavazást követően március 29-én a katonai vezetők közölték: a parlamenti választásokat júniusról szeptemberre halasztották, hogy a politikai erőknek legyen idejük a felkészülésre. A következő nap az is ismertté vált, hogy az elnökválasztást novemberben fogják megtartani. Az újabb tüntetések hatására július 12-én elhatározták, hogy a voksolást szeptember végére tolják el, az elnökválasztásra pedig 2012 januárjában kerül sor. A választási időpontok azonban tovább csúsztak: szeptember 27-én bejelentették, hogy a háromfordulós parlamenti választásokat november 28-án fogják elkezdni. Ahogy később kiderült, ez valós dátumnak bizonyult, az elnökválasztás időpontját azonban továbbra is bizonytalanság jellemezte. Október 6-án azt közölték, hogy az elnökválasztásra csak az új alkotmány kidolgozását és népszavazáson történő jóváhagyását követően kerül sor. Elvileg ez annyit jelentett, hogy az elnökválasztást akár 2013 áprilisáig ki lehet tolni. A kritikus belpolitikai helyzet miatt azonban a november 22-én elhangzó Tantávi-beszéd már 2012. júniusi dátumot említett.

A parlamenti voksolás időpontja körüli zűrzavart a politikai taktikázás mellett, a választási törvény körüli vita elhúzódása okozta. A FELT májusi tervezete azt javasolta, hogy a képviselői helyek kétharmadát többségi, egyharmadát proporciónális rendszer alapján töltsék be. Az egyéni választókeretekben fenntartotta a foglalkozási kvótát, vagyis a két-két megválasztandó képviselő fele „munkás vagy földműves” kellett, hogy legyen. Ezzel szemben a 2009. júniusi törvény által előírt 64 fős női képviseleti kvótát a javaslat már nem tartalmazta. A tervezet a korábban hatályban lévő 1990-es választási törvény többségi rendszeréről visszatérést jelentett

az 1980-as évek többször módosított vegyes rendszeréhez. Több kérdés azonban nyitva maradt, így a képviselők száma, a vitatott körzethatárok kérdése stb. Júliusban újabb rendelet jelent meg, amelynek legfőbb újdonsága előírta, hogy a választással betöltendő helyek felét többségi, felét pedig proporciónális alapon töltsék be. Emellett a rendelet kötelezővé tette volna a pártlistákon egy női jelölt feltüntetését. A törvénymódosításról szóló sajtókonferencián a katonai tanács képviselője azt is bejelentette, hogy a pártok parlamentbe kerülésének küszöbértékét 0,5 százalékból szabták meg.

A júliusi módosítással azonban a viták nem zárultak le, ezek eredményeként a FELT elnökének szeptember 25-én megjelent rendelete már arról szólt, hogy a választással betöltendő képviselői helyek kétharmadát proporciónális, egyharmadát többségi rendszer szerint kell betölteni. Néhány hónap alatt tehát az eredeti elgondolás az ellenkezőjébe fordult. A változást leginkább az indokolta, hogy a kisebb csoportosulásokat ezzel is támogassák bejutásban. Az újabb módosításokat tartalmazó részletes szabályozásról szóló törvényerejű rendelet szeptember 27-én látott napvilágot látott. Ez a Népi Gyűlésbe 498 képviselő (332 listás, 166 egyéni) megválasztását tette lehetővé, 10 képviselőt az elnök, illetve az adott helyzetben a FELT vezetője nevezhetett ki. Az alsóházi képviselőket 46 listás és 83 egyéni körzetben lehetett megválasztani. A Súra Tanács képviselőinek számát 270 főben szabták meg. Ebből 180 mandátum (120 listás, 60 egyéni) sorsa választásokon dőlt el, a FELT 90 képviselőt nevezhetett ki. A választott képviselői mandátumok sorsa 30 listás és 30 egyéni körzetben dőlt el. A választási szabályozás végső formája fenntartotta a foglalkozási kvótát. A rendelet előírta, hogy az alsó- és felsőházi választásokra három-három fázisban kerül sor.

A törvényelőkészítőknek a megszüntetett női kvóta helyett kielégítő alternatív megoldást nem sikerült találniuk. A pártok ugyan kötelezve voltak arra, hogy a listájukon legalább egy női jelöltet szerepeltessenek, de az nem volt előírva, hogy „befutó helyet” kapjanak. Eleve kérdőjeles volt, hogy a választási rendszer a lakosság körülbelül tíz százalékát kitevő keresztények megfelelő reprezentációját hogyan tudja biztosítani. A korábbi két évtized során a többségi választási rendszer a képviseleti arányuk csökkenésének trendjét még inkább felgyorsította.

A főbb politikai csoportosulások programjai, választási koalíciók

*Iszlamista pártok,
tömörülések*

A politikai szintér iszlám mezőjének legnagyobb politikai pártja, a Szabadság és Igazság Párt (SZIP) az MT bázisán jött létre, hivatalosan 2011 júniusától működik.

A Mohamed Morsi vezette csoportosulás október elején ismertté vált választási programja négy elvre – szabadság, igazság, fejlődés és vezetés – alapozódott. A dokumentum hangsúlyozta, hogy az új alaptörvénynek a saría értelmezési keretére támaszkodó „nemzeti, alkotmányos, modern iszlám demokrácia” bázisául kell szolgálnia. Olyan parlamentáris demokráciát kell teremteni, mely a súra, a konzultáció elvére alapozódik. Egy „félelnöki” rendszer csak átmenetileg fogadható el. A platform nagy figyelmet fordított a szociális kérdésre. A javaslatok között szerepelt az árak fokozott ellenőrzése, a monopoltörekvések visszaszorítása, a jövedelemadó, az iszlám tradíció olyan elemeinek az aktivizálása, mint a szegényadó és a vallási alapítványok. A párt a munkanélküliség csökkentése érdekében

a modern szektor mellett szintén fontosnak tartotta a munkaigényes ágazatok fejlesztését. Az SZIP programja hangsúlyozta, hogy a muszlimok és keresztények ugyanannak a szülőföldnek egyaránt „integráns részei”. A párt fontosnak tartotta, hogy támogassa a nők társadalmi érvényesülését. A külpolitika nacionalizmus által erősen motivált célkitűzései Egyiptom arab és iszlám világban betöltött „történelmi vezető szerepének” visszaállítását, az afrikai országokkal, ezen belül is a Nílus-medence államaival való együttműködés erősítését tartották fő feladatnak. A dokumentum utalt az egyiptomi–izraeli békeszerződés egyes részletei megvizsgálásának lehetőségére.

A posztmubáraki belpolitikai átmenet egyik meglepetése a szalafita csoportok politikai aktivizálódása volt. Legnagyobb szerveződésük, a Núr (Fény) Párt szintén júniusban kapott működési engedélyt. Platformjuk kiindulópontként hangsúlyozza, hogy a politikai, a gazdasági és a szociális szféra működésénél az iszlám jogot kell a legfőbb vezérlő elvnek tekinteni. A saría társadalmi szerepének elmélyítése kapcsán a fokozatosság elve mellett érveltek. Elhatárolódtak egy teokratikus berendezkedéstől, de elvetették a vallási és állami szféra teljes különválasztását. Egyetértettek a hatalmi ágak szétválasztásával, a kormányzati berendezkedést tekintve a parlamentáris és félelnöki rendszert egyaránt lehetségesnek tartották. Támogatták a magántulajdont, a piacgazdaságot, de csak addig, amíg ezek nem sértik a társadalom érdekeit. Elutasították a kölcsönöknél a kamatot, trösztellenes törvényeket, az állam fokozott gazdasági-szociális szerepvállalását, a külső függés csökkentését sürgették. A rászorultak támogatásában ők is fontosnak tartották, hogy nagyobb mértékben támaszkodjanak az iszlám tradícióra. Külpolitikai prioritásaik az FJP programjához hasonlóak voltak.

A harmadik fontosabb csoportosulás az iszlám liberális vonulatához tartozó, az 1990-es években létrehozott, de működési engedélyt csak Mubárak bukása után kapott Vaszat (Közép) Párt volt. A másik két szerveződéshez hasonlóan elutasították a teokráciát, magukat úgy határozták meg, hogy „civil párt iszlám kötődéssel”. Programjukban a szociális kérdés központi helyet kapott. A rászorulókat érdekeit szem előtt tartó fejlesztéspolitika, a közszolgáltatások fokozott szubvencionálása mellett ők is fontosnak tartották az iszlám tradíció adta lehetőségek kiaknázását. Kötelező minimálbért, általános egészségbiztosítást, átfogó oktatási reformot követeltek. Külpolitikai síkon jelentős teret szenteltek a palesztin kérdésnek. Támogatták a menekültek visszatérési jogát, s Izraellel szemben a palesztinok fegyveres harcát is jogosnak tartották.

A választási szövetségek a regisztrációs idő végéig, 2011. október 24-ig eléggé cseppfolyós állapotban voltak. Iszlamista mezőben végül két koalíció jött létre: a SZIP vezette, röviden csak Demokratikus Szövetségnek (DSZ) nevezett tömörülés, s a Núr Párt által koordinált, három szerveződésből álló Iszlám Szövetség (ISZ). A DSZ egy ideig szekuláris csoportosulásokat is magában foglaló szélesebb tömörülés volt, de a SZIP hegemonisztikus törekvései miatt őszre 11 résztvevőre zsugorodott. A távozó vallási csoportosulások között volt a Núr és a Vaszat. Ez utóbbi végül egyik koalícióhoz sem csatlakozott.

Főbb szekuláris szerveződések, koalíciók

Egyiptom legrégebbi politikai csoportosulása a Vafd Párt (vagy jelenlegi hivatalos nevén Új Vafd Párt), a liberális oldal vezető ereje. Több hónapon át a DSZ tagja volt, a választások előtt az önálló lista mellett dön-

tött. Az egyik legjobb anyagi helyzetben lévő párt programja a polgári demokratikus átalakulás felgyorsítása, az állam és a valóság, a hatalmi ágak tényleges szétválasztása mellett fontosnak tartotta a muszlimok és a koptok együttműködésén alapuló nemzeti egység erősítését. A felemelkedést a liberális gazdaságpolitika, az állami szerepvállalás csökkentése, a külföldi befektetések előmozdítása, az oktatás- és egészségügy fejlesztése, a munkavállalók szociális jogainak biztosítása révén kívánta elérni. A Szajjid al-Badavi irányítása alatt álló csoportosulás programja a kiemelt külpolitikai célok közé sorolta Egyiptom regionális vezető szerepének visszaállítását, az arab világban végbemenő demokratizálás és a palesztin államiség támogatását.

A liberális mező másik fontosabb szerveződése a multimilliomos kopt üzletember, Nagíb Szávírész által létrehozott Szabad Egyiptomiak Pártja (SZEP), mely hivatalosan 2011 júliusától élvez legalitást. Az SZEP programja a demokratikus átalakulást tekintve sok tekintetben hasonló a Vafd programjához. Eltérés a közigazgatási rendszer decentralizálásának, az állampolgári jogokra, a politikai rendszerre kiterjedő alkotmányos garanciáknak a felvetése, külpolitika téren pedig a térség tömegpusztító fegyvermentessé tétele érdekében teendő lépések sürgetése. Szávírész több interjújában is óva intett attól, hogy az MT mérsékelt irányvonalát, a demokratikus berendezkedést támogató megnyilatkozásait tartós stratégiai váltásként kezeljék. A SZEP kezdeményezője volt az Egyiptomi Blokk nevű választási tömörülésnek, mely augusztusban jött létre. De az ellentétek miatt öszre ez a koalíció is „leolvadt”, Szávírész pártja mellett csak két baloldali csoportosulás maradt: a szociálliberális értékeket képviselő Egyiptomi Szociáldemokrata Párt, illetve az ország legrégebbi balol-

dali csoportosulása, a Nemzeti Haladó Unionista (Tagammu) Párt.

A választási palettán a baloldali mező vezető ereje a 2011 októberében létrejött Szocialista Népi Szövetség Pártja (SZNSZP) lett. A párt demokratikus átalakulást sürgető programja számos ponton eltért a liberális pártokétól. Így egykamarás parlamentet követeltek, nagyobb hangsúly helyeződött a decentralizációra, a társadalombiztosítási rendszer átalakítására, a munkavállalók szociális követeléseinek támogatására. A külpolitikai célok érdekessége volt a közel-keleti konfliktusnak Palesztina „összes vallási irányzatát magában foglaló, szekuláris, demokratikus állam” keretében történő megoldása. Az SZNSZP jelentős szerepet játszott a Forradalom Folytatódik Szövetség (FFSZ) létrehozásában. A választási tömörüléshez liberális és iszlamista szerveződések is csatlakoztak.

Választások, politikai khatások

A 2011. november 28-án kezdődő, másfél hónapon át tartó alsóházi választásokon körülbelül 50 millió választásra jogosult, 18 év feletti állampolgár vehetett részt. A voksolásra három fázisban kilenc-kilenc kormányzóágban került sor. Egy forduló során előbb a pártlistákra, majd egy héttel később az egyéni választókerületekben induló jelöltekre szavaztak. Ezt mind a két esetben két-két nap alatt lett bonyolították le (november 28–29. – december 5–6.; december 14–15. – december 21–22.; január 3–4 – január 11–12.). A január végén kezdődő felsőházi választásokon a listás szavazásra két, de a jóval kevesebb egyéni körzet miatt az itteni voksolásra csak egy napot hagytak. Az időpontokat a katonai tanács előrébb is hozta, sőt az eredetileg tervezett három helyett végül kétfordulós szavazást választottak

(január 29–30. – február 7.; február 14–15. – február 22.). A voksolásra az első fázisban 12, a másodikban 13 kormányzósági körzetben került sor. A részvételi arány az alsóházi választásokon 54, a felsőházban tíz százalékkal körül mozgott.

Ahogy az összesített adatokból is jól látható, az iszlamista csoportosulások a parlament mindkét házában földcsuszamlásszerű győzelmet arattak. A Népi Gyűlésben a Vaszat mandátumait is figyelembe

véve 74 százalékot értek el, a többiek a mandátumok egyharmadát sem tudták megszerezni. A DSZ különösen az egyéni választóközetekben szerzett jelentős előnyt az ISZ pártjaival szemben. A Núr vezette koalíció viszont e körzetekben is tetemes előnnyel vezetett a harmadik helyre befutó Vafd Párttal szemben. A Súra tanácsai helyek tekintetében az iszlamista főlény még nyomasztóbb volt: 83 százalékot értek el. Az alacsony részvétel itt eleve

A választással betölthető mandátumok megoszlása a parlament két házában

Párt, pártszövetség	Listás		Egyéni		Mandátumok összesen		Százalék	
	NGY+	ST+	NGY	ST	NGY	ST	NGY	ST
SZIP, DSZ	127	56	108	49	235*	105	47,18	58,33
Núr Párt , ISZ	96	38	27	7	123**	45	24,69	25,00
Új Vafd Párt	36	14	2	0	38	14	7,63	7,77
Egyiptomi Blokk	33	8	1	0	34***	8****	6,82	4,44
Vaszat Párt	10		0		10		2,00	
Reform és Fejlődés Pártja	8		1		9		1,80	
FFSZ	7		0		7		1,40	
Egyiptomi Nemzeti Párt	4		1		5		1,00	
Egyiptomi Szabadság Párt	4	3	0	0	4	3	0,80	1,66
Egyiptomi Polgárok Pártja	3		1		4		0,80	
Uniónista Párt	2		0		2		0,40	
Igazság Párt	0		1		1		0,20	
Konzervatív Párt	0		1		1		0,20	
Egyiptomi Arab Szövetség Pártja	1		0		1		0,20	
Demokratikus Béke Pártja		1		0		1	0,20	0,55
Független képviselők	0	0	23	4	23	4	4,61	2,22
Összesen	332	120	166	60	498	180	99,93	99,97

+ Népi Gyűlés(NGY); Súra Tanács (ST)

* A DSZ többi pártja és a szövetséghez kapcsolódó független jelöltek 22 mandátumot szereztek.

** Az ISZ többi pártja 16 helyet nyert el.

***A tömörülésen belül a szociáldemokraták 16, az SZEP 15, a Tagammu 3 mandátumot szerzett..

**** A SZEP nélkül.

Final results of People's Assembly elections, http://www.ipu.org/english/parline/reports/2097_e.htm

Forrás: Final results of Shura Council elections(2012), <http://www.sis.gov.eg/NR/shura2012/ehmt/link03.htm>

a nagyobb mozgósító erővel rendelkező iszlamista pártoknak kedvezett. Noha a katonák igyekeztek kedvezni a kisebb pártoknak, ezek alsóházi eredményei szerények voltak, a felsőházba pedig számos csoportosulás be sem került. A Súra tanácsi voksolás során a SZIP növelni tudta az előnyét szalafita riválisával szemben. A parlament alsóháza január 23-án, a felsőház február 28-án tartotta alakuló ülését. A két testület elnökeivé a SZIP politikusait választották meg.

A figyelem az alsóházi választások előre haladtával mindinkább a politikai rendszerben bekövetkező változásokra irányult. Az MT vezetője, Mohamed Badie december elején megerősítette, hogy egy „félelnöki” rendszert preferálnak, tagadta, hogy az MT és a FELT között titkos megállapodás létezne. Ezzel szemben a választások után a *New York Times* már arról írt, hogy a katonák és az MT között nagy vonalakban létrejött a megállapodás. E szerint egy „félelnöki” kormányzás jön létre, a jogrendszer nem lesz markánsabban iszlám jellegű, mint korábban, a válás- és szólásszabadság is biztosítva lesz. Az írás felfedte, hogy dolgoznak egy olyan kompromisszumon, mely szabályozná, hogy a civileknek milyen rálátásuk lehet a hadsereg belső ügyeire, s garantálná a katonai vezetők mentességét a felelősségre vonástól.

A politikai eltolódással az Egyesült Államokban már korábban számoltak, az alsóházi választások alatt Carter volt elnök mellett John Kerry, a szenátusa külügyi bizottságának vezetője, s William Burns külügyminiszter-helyettes látogatott Kairóba. Ez utóbbiak hangsúlyozták, hogy respektálják a választási eredményeket, figyelmeztettek az egyiptomi–izraeli békeszerződés betartásának, a toleranciának a fontosságára. Burns bejelentette, hogy Obama elnök egymilliárd dollár adósságelengedést kér Egyiptom számára. A SZIP képviselői biztosították az amerikai felet arról, hogy tiszteletben tartják az ország nemzetközi kötelezettségeit.

A választások új szakasz nyitányát jelentik a észak-afrikai állam történetében. A közeljövőben sorra kerülő alkotmányozás valószínűleg egy „félelnöki” berendezkedést hív életre. Lehetséges, hogy ezzel egy újabb átmeneti időszak kezdődik, ezalatt a domináns erővé váló MT kísérletet tesz az iszlám értékekre hatványozottan építő politikai formáció kialakítására. Az így létrejövő képződmény valószínűleg nem lesz se az iráni, se pedig az elmúlt évtizedben kialakult török modell hasonmása. Jellegét a regionális és nemzetközi feltételrendszer alakulása is befolyásolni fogja. ■

A tanulmány irodalomjegyzéke megtalálható a SVKK Elemzések 2012/4-es számában.